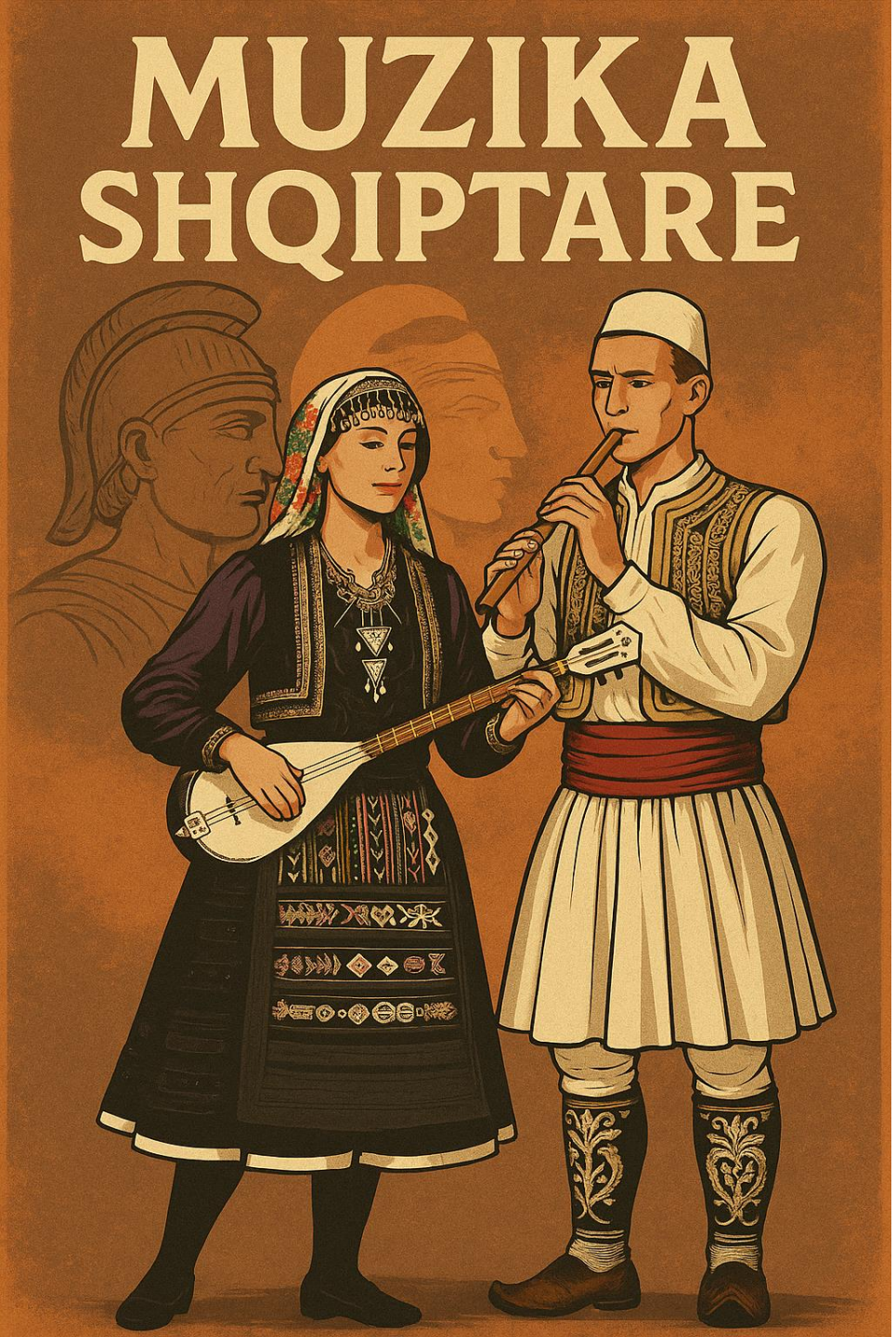

HISTORIEN OM DEN ALBANSKA LÄTTA OCH FOLKMUSIKEN

- ALBANSK FOLKMUSIK
- ALBANSK LÄTT MUSIK
- DEN PROFESSIONELLA MUSIKEN

ALBANSK FOLKMUSIK

- Den albanska folkmusiken är en spegel av vårt folks själ och historia.Den har formats genom århundradena i harmoni med folkets liv, känslor och seder, och har bevarats med stor hängivenhet genom den muntliga traditionen.Varje region har sin egen färg, rytm och karaktär, men alla förenas i den starka känslan av albansk identitet.

Regioner och musikaliska kännetecken

Norr (Shkodër, Tropojë, Dukagjin, Malësia e Madhe)

Episk och lyrisk musik, med instrument som lahuta, çifteli och sharki.

De heroiska sångerna är tillägnade legendariska gestalter som Gjergj Elez Alia, Muji och Halili, Tringë Smajla, samt historiska händelser som Förbundet i Prizren och Upproret i Malësia.

Bland de mest kända tolkningarna och artisterna finns:Mark Lula, Gjeto Luca, Nikollë Nikprelaj, samt Ramë Lahaj (i moderna bearbetningar).

Regioner och musikaliska kännetecken

Södern (Labëri, Çamëri, Myzeqe, Skrapar):

- Iso-polyfonisk musik där rösterna vävs samman med stor skicklighet i roller som ledare (marrësi), svarare (kthyesi), insättare (hedhësi) och den hållna tonen (isoa).
- År 2005 erkändes den albanska iso-polyfonin av UNESCO som ett mästerverk av mänsklighetens muntliga arv.
- Bland de mest kända grupperna finns Pilur-gruppen, Gjirokastra-gruppen, Lapardha, Himara och Tepelena-grupperna, samt artister som Laver Bariu, mästare på klarinett och den labiska polyfonin.

Regioner och musikaliska kännetecken

Centrala regionen(Tiranë, Elbasan, Durrës):

- Lyriska och urbana sånger med teman om kärlek, glädje och bröllop.Deras toner är mjuka och melodiska, med både orientaliska och västerländska influenser.

Den urbana musiken i södern (Berat, Vlorë, Korçë, Shkodër):

- Den uppstod under 1800-talet och representerar en sammanflätning av urban poesi och konstmusik.I Korçë bildades de första stadsorkestrarna med mandolin och fiol, medan Shkodër blev centrum för välkända sånger som “Margjelo”, “Kroi i fshatit tonë” och “Kaçurrelja”, framförda av artister som Bertilda Dosti, Bik Ndoja, Vaçe Zela och många andra.

Några av de traditionella albanska musikinstrumenten

- De traditionella musikinstrumenten är en av de mest värdefulla tillgångarna i den albanska kulturen. Hantverket bakom tillverkningen av dessa instrument utgör en unik konstform inom det albanska hantverket. Till en början tillverkade varje familj sina egna instrument av naturliga material såsom löv, örter, växter, horn, djurhud, sten eller järn. Under den andra hälften av 1800-talet och i början av 1900-talet började de första verkstäderna för instrumenttillverkning att öppnas.
- Deras ursprung är kopplat till okarinan och lahutan – ett tusenårigt stränginstrument som bergsborna använde för att ackompanjera de episka sångerna i “Kreshnikernas cykel”.
- På betesmarkerna sjöng herdarna till tonerna av flöjten (fyelli), medan danser och sånger ackompanjerades av de mjuka tonerna från çiftelia.Traditionen med dessa instrument har bevarats från generation till generation och hörs än idag vid kulturella evenemang som “Logu i Bjeshkëve” i Kelmend.

Okarinan från Runik

- Okarinan från Runik är en av de äldsta musikaliska artefakterna som har upptäckts på de albanska områdena och en av de tidigaste vittnesbörden om den musikaliska kulturen i Europa.
- Den hittades i den neolitiska bosättningen Runik i kommunen Skënderaj under de arkeologiska utgrävningarna på 1960-talet.Den dateras till omkring 4000–4500 f.Kr., vilket gör den till ett av världens äldsta musikinstrument. Okarinan är ett blåsinstrument tillverkat för hand av lera, med oval form, smal öppning och flera tonhål som skapar olika ljud. Genom människans andning framkallar den mjuka, varma och meditativa toner som väcker känslan av forntida rituell musik.
- Detta instrument anses vara föregångaren till många moderna blåsinstrument inom familjen av keramiska musikinstrument. Dess djupa symbolik förbinder den forntida människan med naturens rytmer, jordens ande och livets kretslopp.
- Förutom sitt arkeologiska värde har Okarinan från Runik idag blivit en symbol för det albanska andliga kulturarvet, som vittnar om att musiken har varit en oundviklig del av vår identitet sedan civilisationens gryning.

Lahuta

Lahutan är ett mycket gammalt stränginstrument (kordofon) som har funnits sedan forntiden. Kroppen är huvudsakligen tillverkad av lönnträ, medan den ihåliga delen täcks med spänd gethud. Stråken tillverkas av grenarna från hagtornsträdet (slån) och hästtagel från svansen. På instrumentets övre del är det ofta inristade motiv som föreställer en get, en häst eller till och med Skanderbegs hjälm.

Lahutan spelas av musikern (lahutarin) som sitter korslagd på marken, drar stråken över strängen och byter ackord med fingrarna på den andra handen.

I Kosovo och norra Albanien används lahutan för att framföra hjälteeposet “Kreshnikernas cykel” samt episka och historiska sånger. Även det storslagna verket “Lahuta e Malcis” av Fader Gjergj Fishta framförs traditionellt med detta instrument.

ÇIFTELIA

- Çiftelia är ett folkligt stränginstrument med två strängar som spelas med ett plektrum. Plektrumet tillverkas vanligtvis av skalet från körsbärsträdet.
- Instrumentet består av tre delar: kroppen (kupan), locket (kapakun) och halsen (bishtin), vars storlek och form varierar mellan olika regioner. Halsen är indelad i 11 till 13 band (perde).
- Vanligtvis stäms çiftelian i kvart, men den kan också användas i sekund, kvint, unison och septim. Spelet koncentreras på den första strängen, medan den andra används som rytmisk och harmonisk stödton i form av en “iso”.
- I çiftelians repertoar ingår hjälte- och kärlekssånger samt danser, där instrumentet används som ackompanjemang.

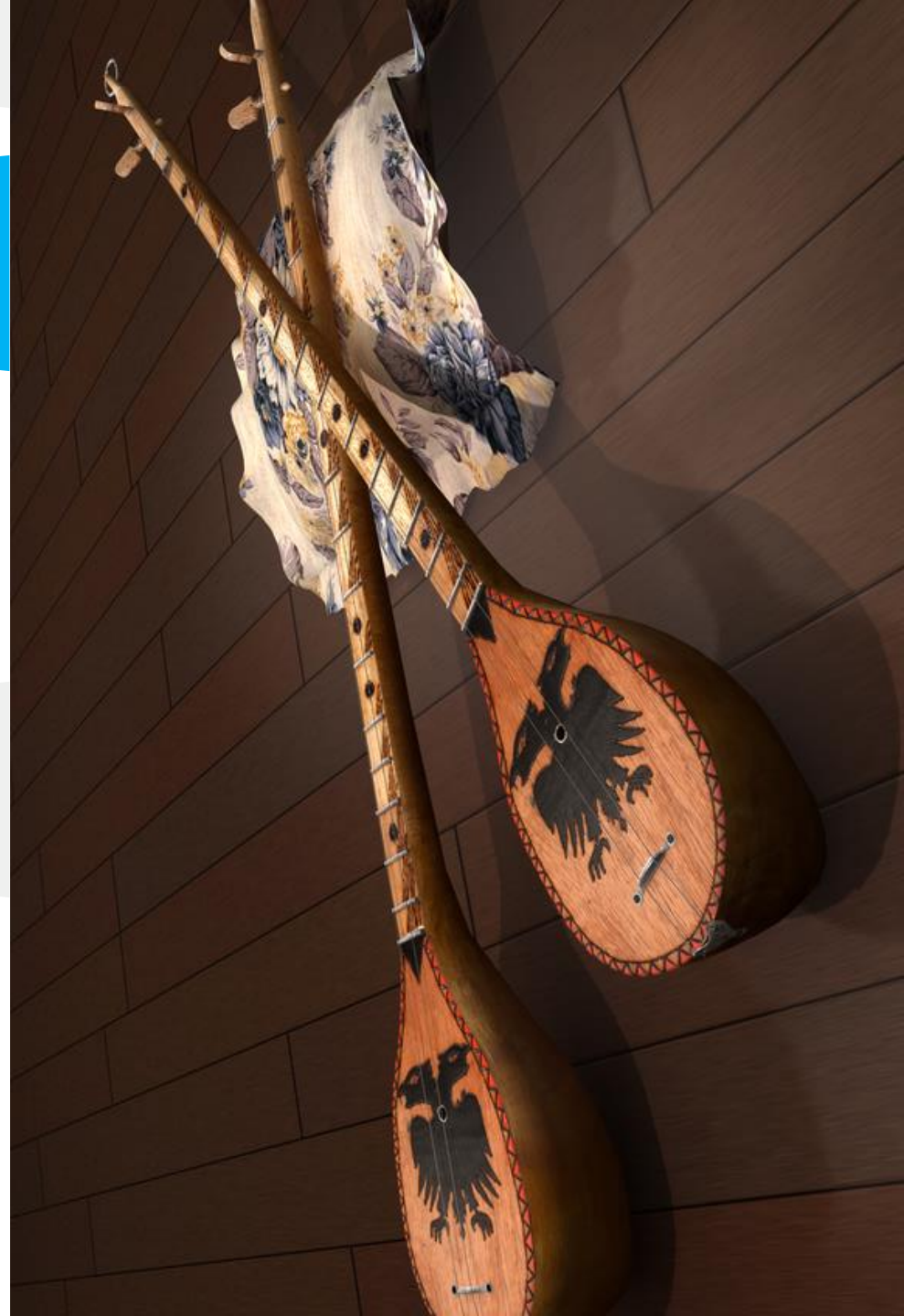

Zumarja

- **Zumarjan** är ett **blåsinstrument med enkel rörbladsmekanism**.
  Det består av **munstycke (pipeza)**, **kropp (trupi)** och **horn (briri)**.
  Kroppen tillverkas av **ben från örnens vinge** eller **vass**, medan hornet tillverkas av **kohorn**.
- På kroppen finns **fyra till sex hål** som används för att skapa **homofoniska och diafoniska melodier**.
  Ett **andra rör** används för att **hålla melodin med en “iso”-ton**.
- Zumarjans ljud är **starkt och genomträngande**, med en **särpräglad klangfärg**.
  Dess melodier är begränsade på grund av **det lilla tonomfånget**, men instrumentet används för **folkliga sånger och danser**.
- Zumarjan är spridd i områden som **Lezhë, Pukë, Shkodër och Mirditë** och har varit känd sedan **700–800-talen e.Kr.**

Gajdja

- **Gajdjan** är ett **blåsinstrument** som består av en **luftpåse (shakull) gjord av djurhud**, en **bordun-pipa (buçalla e isos)** och en **melodipipa (pipa e notave)**.
  Den är nära förknippad med **herdekulturen** och symboliserar **livsstilen i bergsområdena**.
- Enligt **Thalloczy** sjöng **illirerna** krigssånger till tonerna av **flöjter och säckpipor**.
- Idag är gajdjan utbredd i **södra Albanien**, särskilt i regioner som **Toskëria, Berat, Kuçova, Pogradec, Gramsh, Devoll, Korça** och **Librazhd**.
  Den används både som ett **soloinstrument** (till exempel i *kaba*-stycken) och som ett **ackompanjemangsinstrument** i **folkliga ensembler**, med både **melodisk** och **pedalisk iso-funktion**.
- Gajdjan räknas som ett av de **mest älskade albanska folkinstrumenten**.

ALBANSK LÄTT MUSIK

- **Den albanska lättmusiken**
- Den albanska lättmusiken fick ett starkt uppsving efter **1960-talet**, med grundandet av **Sångfestivalen i Radio Televizioni Shqiptar (RTSH)** år **1962** – en av de **viktigaste händelserna inom den albanska konsten**.
  Denna festival förde upp på scen **artister som blev symboler för den albanska musikkulturen**

Några av de mest kända artisterna inom den albanska lättmusiken

- **Vaçe Zela** – *“Nationens röst”* (*Zëri i Kombit*), framförde sånger som *“Djaloshi dhe shiu”* (*Pojken och regnet*), *“Valsi i lumturisë”* (*Lyckans vals*), *“Lemza”* (*Hickan*) och *“Kënga e nënës”* (*Moderns sång*).
- **Nexhmije Pagarusha** – *“Kosovos näktergal”* (*Bilbili i Kosovës*), känd för mästerverk som *“Baresha”* (*Herdinnan*), *“Ani mori nuse”* och *“Kur më del në derë”*.
- Andra välkända artister inkluderar: **Justina Aliaj, Eda Zari, Eli Fara, Irma Libohova, Liljana Kondakçi, Frederik Ndoci, Parashqevi Simaku, Ardit Gjebrea, Elsa Lila, Aurela Gaçe, Alban Skënderaj, Elhaida Dani** m.fl.
- **Framstående kompositörer**: **Çesk Zadeja, Pjetër Gaci, Tish Daija, Agim Krajka, Aleksandër Peçi, Akil Koci, Lorenc Antoni, Limoz Dizdari, Kujtim Laro, Avni Mula, Feim Ibrahimi.**

Några av de klassiska verken och den konstnärliga musiken

Utöver lättmusiken har även klassiska verk med stort konstnärligt värde skapats i Albanien:

- **Den första albanska operan “Mrika” (1958)** – kompositör **Prenk Jakova**.

- **Operan “Skënderbeu” (1968)** – kompositör **Prenk Jakova**.

- **Balletten “Halili och Hajria”** – kompositör **Tish Daija**, ett av de **viktigaste verken inom den albanska scenkonsten**.

- **Balletterna “Delina”, “Cuca e Maleve”, “Drita” och “Bahçja e lulëzuar”**, som markerade **utvecklingen av den albanska koreografin**.

Den professionella musiken

- **Den professionella musiken**
- Den professionella musiken framträder som en av de **nyare konstnärliga traditionerna i den albanska kulturen**. Dess början går tillbaka till **1920–1930-talen**, medan de **viktigaste utvecklingsfaserna** tillhör perioden **efter första världskriget**.
- Enligt tillgängliga källor betonar den välkände forskaren inom den albanska musiktraditionen, **professor Ramadan Sokoli**, i sin bok *“16 shekuj”* (Tirana; Eurorilindja, 1995), att **rötterna till den albanska konstmusiken** bör sökas redan i **den medeltida kyrkokonsten**, där han lyfter fram **två framstående albanska gestalter** som särskilt betydelsefulla.

- Den första av dem är **Niketa från Dardania**, även känd som **Nicetas av Remesiana**, född omkring år **340** i **Remesiana i Dardanien**.
  Han var en **mångsidig personlighet** – teolog, författare, musiker och nära vän till **Aurel Ambrosius** – och utnämndes redan vid **26 års ålder** till **biskop av Remesiana**.
  Hans mest kända verk är hymnen **“Te Deum Laudamus”**, som spreds i Europa omkring år **525**, och som senare tonsattes av stora kompositörer som **G.F. Händel, J.S. Bach, W.A. Mozart, F. Schubert, G. Verdi, G. Mahler** och andra.
- Den andra framstående musikern är **Jan Kukuzeli**, född i den **kuststaden Durrës** omkring **1078–1088**, och betraktas som **en av de största gestalterna inom den bysantinska kyrkomusiken**.
  Han utbildades och gjorde karriär i **Konstantinopel**, innan han slog sig ned i **den Stora Lavraklostret på berget Athos**, där han skapade sitt **livsverk – den neobysantinska notskriften**.
  Bland hans mest kända kompositioner finns **Hymnen “Aniksandrin”**, **Kerubsången**, **Psalm 107** och **Psalm 117**, vilka ingår i nästan alla **antologier över bysantinsk musik**.

- Under den **albanska nationella renässansen** berikades det musikaliska livet med **nya former** som hade sitt ursprung i **urbana miljöer**.
  De **viktigaste kulturella och musikaliska centra** under denna tid var **Shkodra i norr** och **Korça i söder**, där de **första orkestrala och sekulära körensemblerna** började bildas.
- De **mest betydelsefulla försöken** att skapa en **professionell albansk konstmusik** finner vi hos **Fader Martin Gjoka (1890–1940)**, som huvudsakligen verkade vid **franciskankyrkan i Shkodra**. Förutom religiös musik komponerade han även **vokala och instrumentala verk**, såsom **symfonier, körstycken** och musik för olika instrument.
- Samtidigt utmärkte sig **Gjoka** som en **pionjär inom det albanska musiklivet**, genom att **bilda och leda olika instrumentala och vokala ensembler**.

Några världsberömda artister från de albanska områdena

- Den albanska musikkulturen har gett världen **några av de mest kända namnen på den internationella scenen**.
  Dessa artister, med ursprung från **Albanien, Kosovo och andra albanska regioner i området**, har **representerat vår konst med värdighet och stolthet** på **världens mest prestigefyllda scener**.

Rita Ora

- Född i Prishtina, är Rita Ora en av de klarast lysande stjärnorna inom den moderna popmusiken.Efter sin debut med albumet “Ora” (2012) nådde hon toppen av de internationella hitlistorna med låtar som
- **“Hot Right Now”,**
- **“Anywhere”,**
- **“Let You Love Me” och**
- **“I Will Never Let You Down”.**

Rita är även ambassadör för flera humanitära kampanjer och en symbol för den albanska identiteten i diasporan.

Dua Lipa

- Född i Prishtina av kosovanska föräldrar, är Dua Lipa en av de mest framgångsrika artisterna under det senaste decenniet.
- Hon är vinnare av tre Grammy Awards, sex Brit Awards och många andra internationella utmärkelser, och är skaparen av stora hits som
- **“New Rules”**, **“Levitating”**,
- **“Don’t Start Now”** dhe
- **“Dance the Night”**.

År 2022 utsågs Dua Lipa till “Hedersambassadör för Republiken Kosovo” för sitt betydande bidrag till att främja den kosovanska kulturen i världen.

Inva Mula

- Den albanska sopranen Inva Mula har internationell berömmelse och har uppträtt på några av världens mest prestigefyllda operahus, såsom
- **La Scala (Milano)**,
- **Opera de Paris**,
- **Metropolitan Opera (New York)**
- **La Traviata**,
- **Madama Butterfly**, dhe
- **Rigoletto**,

on är också den berömda rösten till “Diva Plavalaguna” i filmen The Fifth Element av Luc Besson. Inva Mula är en av de mest framstående ambassadörerna för den albanska klassiska musiken.

Ermonela Jaho

Betraktad som en av de **mest känslosamma och dramatiska sopranerna inom den moderna operakonsten**, är **Ermonela Jaho** en **stjärna på världens största scener**.
Hon har uppträtt i **huvudrollerna i några av de mest älskade operorna** och är känd för sin **djupa mänsklighet och intensiva scennärvaro**.

- **Madama Butterfly,**
- **La Traviata,**
- **Suor Angelica**
- **Manon Lescaut**,

Në teatrot si

- **Royal Opera House (Londra)**,
- **Opera di Roma**,
- **Wiener Staatsoper**
- **Teatro Real Madrid**.

Tidningen The Economist har kallat henne för“sopranen som får människor att gråta”.

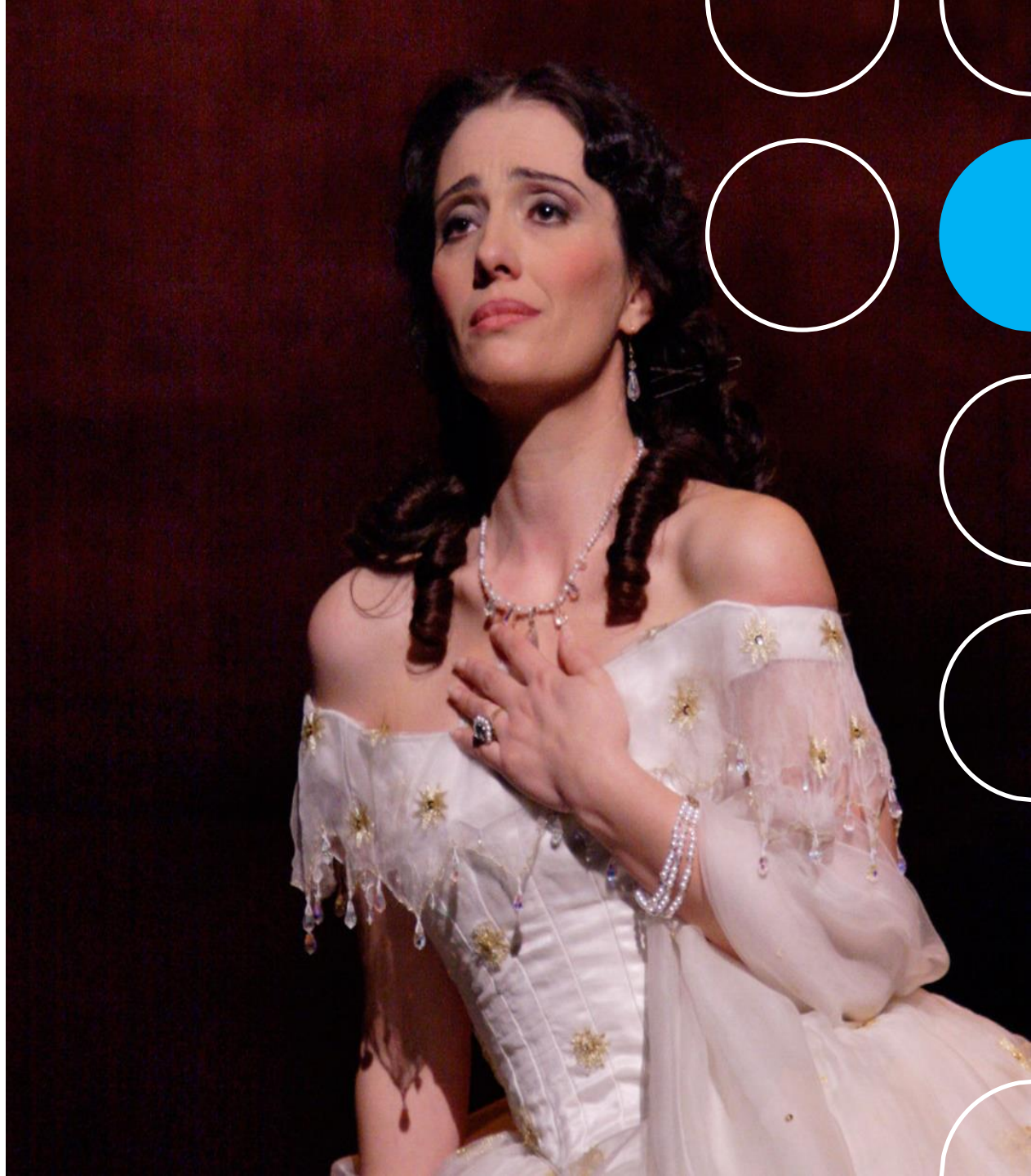

Ramë Lahaj

- Tenoren från Prishtina är en av de mest kraftfulla rösterna inom den nya generationen av europeisk opera.

- **Opera di Firenze**,
- **Opera Royal de Wallonie**,
- **Opera de Paris**,
- **Teatro San Carlo**,
- **Rodolfo-s (La Bohème)**
- **Duke of Mantua (Rigoletto)**.

Ramë Lahaj är också grundare av “Ramë Lahaj International Opera Festival (RLIOF)” i Prishtina, som syftar till att främja unga albanska talanger på den internationella scenen.

Saranda Hasani

- Saranda Hasani - är en sångerska med rötter i Kosovo, född och uppvuxen i Sverige, och bosatt i Malmö där hon fortsätter att skapa och utveckla sin musikaliska karriär. Hon är känd för sin rika musikstil som omfattar genrerna **pop, soul och ballad**, samt för sina känsliga tolkningar och sin kraftfulla röst.
- Den svenska publiken lärde känna henne för första gången år **2014**, då hon deltog i den tionde säsongen av det populära musikprogrammet **“Idol Sverige”**, som sändes på TV4. Vid sin audition inför juryn i Malmö framförde Saranda låten **“Who You Are”** av *Jessie J* med stor skicklighet och berörde juryn med sin känsla, scennärvaro och röstkontroll.
- Tack vare denna starka prestation gick hon vidare till **“Slutaudition”** i Stockholm – en av de mest krävande faserna i tävlingen där deltagarna väljs ut för de direktsända showerna. Under denna fas framförde hon låtarna **“No One”** av *Alicia Keys* och **“We Found Love”** av *Rihanna*, vilket visade hennes vokala flexibilitet, rytmiska styrka och moderna scennärvaro.
- I slutet av urvalsprocessen placerade sig Saranda bland de **13 bästa artisterna i säsongen**, och blev en av de första finalisterna som fick chansen att uppträda i de direktsända programmen – en betydande prestation för en ung artist med albanska rötter i en så konkurrensutsatt musikscen som den svenska.

- AvslutningDen albanska musiken och dansen är inte bara konst, utan också identitet och historiskt minne.
- Från okarinan och lahutan i de forntida eposen till dagens operascener och festivaler, har den albanska musiken lyckats bevara sin originalitet och samtidigt omfamna moderniteten.
- Den förblir den starkaste bron som förenar albaner över hela världen med sina rötter.
- “Musik är språket som inte behöver översättas – det förenar människors hjärtan bortom gränser, folk och språk.

TACK FÖR UPPMÄRKSAMHETEN!